

Историјски институт Београд
Зборник радова, књ. 29

Филозофски факултет у Сарајеву

Филозофски факултет у Бањој Луци

ПАД БОСАНСКОГ КРАЉЕВСТВА 1463. ГОДИНЕ

Уредници

Срђан Рудић
Дубравко Ловреновић
Павле Драгичевић

Уредник издања

Невен Исаиловић

Београд – Сарајево – Бања Лука
2015

Срђан РУДИЋ*

ПРИЛОГ ПОЗНАВАЊУ СТРАДАЊА БОСАНСКЕ ВЛАСТЕЛЕ НАКОН ПРОПАСТИ КРАЉЕВСТВА**

Анстракт: У раду је на основу извора и литературе обрађена судбина дела босанске средњовековне властеле након пропасти босанског краљевства 1463. године. Тежиште посматрања је на властели која је током турског похода нестала са територије босанске средњовековне државе. Босанско племство је нестало на више начина – део је страдао (убијен) током сукоба са Турцима, део је одведен у ропство, а део избегао из Босне на територије околних држава.

Кључне речи: Босна, 1463, властела, извори о паду Босне, Турци, избеглице.

Током турског похода 1463. године горњи слој босанске властеле углавном је нестало са историјске сцене. Од породица које су играле значајну улогу током постојања средњовековне босанске државе неколико деценија су се још држале Косаче и Влатковићи.¹ Пад босанског краљевства преживела је углавном ситнија властела, али и поједини чланови некада моћних властеоских породица који су примили ислам и ступили у турску службу, попут Ахмед-паше Херцеговића, Мехмед-бега

* srdjan.rudic@iib.ac.rs

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије *Средњовековне српске земље (XIII–XV век): политички, привредни, друштвени и правни процеси* (Ев. бр. 177029).

¹ О Косачама и Влатковићима након 1463. године погледати: В. Атанасовски, *Пад Херцеговине*, Београд 1979; С. Рудић, *О потомцима војводе Јурја (Бурђа) Радивојевића – прилог родослову Влатковића*, *Spomenica akademika Marka Šunjića* (1927–1998), Sarajevo 2010, 233–241; С. Рудић, *Петар Павловић – војвода Хумски и Крајине*, *Зборник за историју Босне и Херцеговине* 7 (2012) 49–60.

Обреновића, Синан-паше Боровинића.² Део властеле је преживео тако што се склонио под окриље римокатоличке цркве.³

О нестанку босанског племства, односно његовог горњег слоја, сведоче и први турски пописи територија које су некада чиниле највећи део босанског краљевства и херцегове земље. У овим списима не наилазимо на припаднике крупнијег босанског племства. Њихова имена очувана су само у називима појединих вилајета – вилајет Павловић, вилајет Ковачевић, вилајет Херсек (Херцеговина).⁴ О његовом нестанку сведочи и сачувана архивска грађа, пре свега из најближе околине – градова на обали Јадрана, али и суседних земаља. Босанско племство је нестало на више начина – део је страдао (убијен) током сукоба са Турцима, део је одведен у ропство, а део избегао из Босне на територије околних држава.

Подаци о властели погинулој током турског похода 1463. године су ретки, боље рећи скоро да их и нема. У изворима се именом, поред босанског краља и његовог брата, помиње тек неколико настрадалих припадника властеоског слоја.

² О исламизацији босанског племства погледати: В. Чубриловић, *Порекло муслиманског племства у Босни и Херцеговини*, ЈИЧ 3–4 (1935) 368–403; А. Соловјев, *Нестанак богомилства и исламизација Босне*, Годишњак ИД БиХ 1 (1949) 42–79; Н. Филиповић, *Поглед на османски феудализам (с посебним обзиром на аграрне односе)*, Годишњак ДИ БиХ 4 (1952) 5–146; Н. Filipović, *O nastanku feudalnih posjeda muslimanskog bosanskog plemstva*, *Pregled* 5 (1953) 386–393; А. Handžić, *O islamizaciji u sjeveroistočnoj Bosni u XV i XVI vijeku*, *POF* 16–17 (1966–67) 5–48; Н. Filipović, *Napomene o islamizaciji u Bosni i Hercegovini u XV vijeku*, *Godišnjak ANUBiH*, knj. 7, Centar za balkanološka ispitivanja, knj. 5, Sarajevo 1970, 141–167; В. Zlatar, *O nekim muslimanskim feudalnim porodicama u Bosni u XV i XVI stoljeću*, *Prilozi* 14 (1978) 81–139; С. Рудић, *Прилог познавању неких исламизованих босанских породица*, Споменика академика Симе Ћирковића, Београд 2011, 425–439.

³ У документима фрањевачког манастира у Фојници налазимо податке да су се ту склониле многе властеоске породице, међу којима су Алауповићи, Радијеловићи, Ситнићи, Вучемиловићи (Вучевићи). М. Vatinić, *Franjevački samostan u Fojnici od stoljeća XIV.–XV.*, Zagreb 1913, 15. У грађи се касније (крајем XV, крајем XVI и у првој половини XVII века) помиње неколико чланова породица Бјелавић, Масновић и Чубретић који су били фрањевци. Е. Fermendžin, *Acta Bosnae, Zagrabiae* 1892, 315, 340–341, 429, 460; Ј. Jelenić, *Ljetopis fra Nikole Lašvanina*, *GZM* 27 (1915) 270; Ј. Jelenić, *Necrologium Bosnae Argentinae*, *GZM* 28 (1916) 341; С. Horvat, *Novi historijski spomenici za povjest Bosne i susednih zemalja*, *GZM* 21 (1909) 19–20; *Turski dokumenti u Bosni iz druge polovine XV stoljeća*, *Istorisko-pravni zbornik* 2 (1949) 189–191.

⁴ *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovina*, Sarajevo 1985, priredio А. Aličić; *Sumarni popis sandžaka Bosna iz 1468/69. godine*, priredio А. Aličić, Mostar 2008.

Дубровачка грађа, иако су Дубровчани природно морали бити добро обавештени о збивањима у свом залеђу, не доноси много података о погибији и страдању босанске властеле током 1463. године.⁵ Вест о паду босанске државе и заробљавању краља Стефана била је позната у Венецији већ 14. јуна, када је млетачка влада о томе писмом обавестила папу.⁶ Страдање краља и бројне властеле забележено је и у једном документу из децембра 1464. године насталом у Шибенику.⁷ За разлику од архивске грађе, више података о паду босанске државе налазимо у списима насталим током друге половине XV века, али и знатно доцније. Њихови аутори углавном слично описују пад средњовековне босанске државе, али доносе и неке противречне, па и нетачне податке. И поред тога што им због тога треба приступити опрезно и са резервом они представљају наша основна сазнања о пропасти босанског краљевства. Када је реч о властели, аутори ових списа је помињу само узгред и доносе имена тек неколико припадника овог друштвеног слоја који су изгубили живот током турске кампање 1463. године.

На првом месту по значају су текстови које су написали савременици пада средњовековне босанске државе. Међу њима се истичу сведочења два учесника похода на Босну 1463. године – Константина Михаиловића и Дурсун-бега – која, обзиром да су њихови писци дали опис догађаја којима су присуствовали, имају прворазредни значај. Према писању Константина Михаиловића турска војска је најпре наишла на земље породице Дињичић. Војвода Твртко Ковачевић, којег наводи са титулом кнеза, изненада нападнут, покорио се султану који је наредио да га погубе. Турци су потом кренули даље „у краљевску земљу” где су успели да опколе краља Стефана Томашевића у граду Кључу. Краљ Стефан се предао након што му је обећано да ће остати у животу, али је

⁵ F. Rački, *Dubrovački spomenici o odnošaju dubrovačke občine naprama Bosni i Turskoj godine razspā bosanske kraljevine*, *Starine JAZU* 6 (1874) 1–18; Ć. Truhelka, *Dubrovačke vijesti o godini 1463*, *GZM* 22 (1910) 1–24; Д. Ковачевић-Којић, *Пад босанске средњовековне државе по дубровачким изворима*, *Гласник ДИ БиХ* 14 (1963) 205–220; И. Божић, *Дубровник и Турска у XIV и XV веку*, Београд 1952, 163–167; Z. Janeković Römer, *Kraj srednjovjekovnog Bosanskog Kraljevstva u dubrovačkim izvorima*, Stjepan Tomašević (1461.–1463.) – slom srednjovjekovnog Bosanskog Kraljevstva, Sarajevo 2013, 47–67.

⁶ S. Ljubić, *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke republike X*, Zagreb 1891, 250–251.

⁷ Rege Stephano et multis primatibus Bosne proditorie captis et immolatis in fide Christi domini perseverantibus. M. Šunjić, *Bosna i Venecija (odnosi u XIV. I XV. st.)*, Sarajevo 1996, 383.

султан наредио да га посеку.⁸ Други учесник турског похода на Босну, Дурсун-бег, пише да се, након љуте и крваве битке, босански краљ предао султану у граду Кључу након обећања да ће му бити поштеђена глава. Убрзо потом је заробљен и краљев брат који се склонио у Звечају. Дурсун-бег даље бележи и да су између исламске земље и Босне биле земље два неверника, Ковачевића и Павловића, који су били самостални. Обојица су била ухваћена и свезана доведена пред цара. Интересантно је да Дурсун-бег не помиње судбину босанског краља након предаје.⁹

Више детаља о погибији краља и поменуте властеле доноси још један савременик пада Босне – Ашик-паша Заде. И он саопштава да се босански краљ предао султану након што је добио јемство. Осим краља у султановим рукама су се налазили и син Ковача и син Павловића. Шеик Али ел-Бистами Мусанифек је поништио султаново обећање, издао фетву и сам својом сабљом ударио краља, док „оној другој двојници неверника у капуциском одељењу смрсише конце и уредише како ваља”. Ашик-паша бележи и да је у Јајцу био један млађи краљев брат и да „њиме су се доста задовољили”.¹⁰

Папа Пије II, такође савременик нестанка босанског средњовековног краљевства, забележио је да је краљу одрубљена глава, те да су са њим убијени многи припадници високог рода.¹¹

О паду Босне су писала и два савремена византијска историчара.¹² Критовул са Имброса је забележио да је босански краљ, након што је кришом умакао из Јајца пре него што се град предао, ухваћен и доведен пред султана који га је одмах погубио.¹³ Лаоник Халкокондил пише да је султан прошао кроз области Станчића, Ковачевића (?) и Павловића које

⁸ У преради овог рукописа из XVII века пише да је султан наредио да се Ковачевићу одсече глава. Константин Михаиловић, *Јаничарове успомене или Турска хроника*, Споменик САН 107 (1959) 50–51, 130–131.

⁹ Г. Елезовић, *Турски извори за историју Југославије*, Браство 26 (1932) 117–118; Г. Елезовић, *Краљ К`зи*, Браство 30 (1939) 58; D. Mujadžević, *Pad Bosne 1463. prema osmanskim narativnim izvorima*, Stjepan Tomašević (1461.–1463.) – slom srednjovjekovnog Bosanskog Kraljevstva, 36–44.

¹⁰ Г. Елезовић, *Турски извори за историју Југославије*, 81; Г. Елезовић, *Краљ К`зи*, 56–57; D. Mujadžević, *Pad Bosne 1463. prema osmanskim narativnim izvorima*, 30–36.

¹¹ Regi paucis post diebus caput abscissum, & cum eo altri sanguinis pleriq; necati. Pii secvndi, *Commentarii*, 1614, 311.

¹² Погледати: I. Goldstein, *Bizantski izvori o osmanskom osvajanju Bosne 1463. godine*, Zbornik radova sa Znanstvenog skupa u povodu 500. obljetnice smrti fra Anđela Zvizdovića, Sarajevo – Fojnica 2000, 229–237.

¹³ Р. Радић, *Босна у историјском делу Критовула са Имброса*, ЗРВИ 43 (2006) 146.

је заузео.¹⁴ И њему је било познато да се краљ Стефан Томашевић предао Турцима у Кључу након што му је гарантован живот, али га је султан и поред тога дао погубити. Са краљем је заробљен и син његовог брата.¹⁵

Податке о судбини краља и дела властеле доносе и писци XVI века. Донадо да Леце бележи да се краљ испред султана склонио из Јајца у један тврди град. Ту се предао на веру, потом су се предали градови, после чега је наступила његова погибија.¹⁶ Садедин понавља причу о погибији краља која се јавља у старијим турским хроникама, али додаје и да се у шали причало како Али ел-Бистами није успео да га пресече ни после неколико удараца. Помиње још да су Ковач Огли и Павли Огли били повезани и затворени у одељењу код капиџија. Погубљени су истог дана када је погубљен и краљ.¹⁷

Неколико нових података о паду Босне и страдању властеле доносе и дубровачки писци с почетка XVII века. Мавро Орбин, који се користио списима папе Пија II и Лаоника Халкокондила, такође бележи да се краљ Стефан предао у Кључу након датог обећања да ће бити пуштен на слободу. Приликом предаје Кључа у руке Турака је пао и брат краља Томаша (Радивој) коме је под градом одсечена глава. Стефан је одведен у логор султана који га је „предао свом учитељу, неком Персијанцу, да га даде смакнути“. Тако је краљу Стефану под Благајем, где се тада налазио, одсечена глава. Орбин доноси и неколико верзија о начину на који је погубљен босански краљ – према првој му је одсечена глава, према другој је жив одран (позива се на Леунклавија и Бонифија) и према трећој је привезан за колац и тако постављен за циљ стрелцима (позива се на Матију Меховита и Бонифија). Султан Мехмед је, пише даље Орбин, издао јавни проглас да сви великаши који желе да добију своје земље и имања морају да дођу пред њега, али они који су поверовали и дошли били су поубијани.¹⁸ Орбинов савременик Јаков Лукаревић пише да су се

¹⁴ Στάντεω καὶ Κραΐκου καὶ Παύλου. Laonicus Chalcocondylas, *Historiam libri decem*, Bonnae 1843, 543.

¹⁵ Laonicus Chalcocondylas, *Historiam libri decem*, 537, 539, 544.

¹⁶ J. Радонић, *Donado da Lezze и његова „Historia Turchesca“*, Годишњица НЧ 32 (1913) 324.

¹⁷ Г. Елезовић, *Краљ К`зи*, 58–59.

¹⁸ M. Orbin, *Il regno de gli Slavi*, Pesaro 1601, 375–377; M. Орбин, *Краљевство Словена*, Београд 1968, 172–173; С. Ћирковић, *Коментари и извори Мавра Орбина*, у: М. Орбин, *Краљевство Словена*, 354. „Кратки опис Зете и Црне Горе“, који је настао у другој половини XVIII века, не помиње погибију босанског племства, али доноси неке појединости које су делимично у сагласју са писањем Мавра Орбина. Наиме, према овом тексту, султану су у Јајцу властеоске породице

краљ Стефан и Радивој предали Турцима у Кључу након што им је обећано да могу отићи у Дубровник. Султан је и поред тога наредио да се обојица погубе одсецањем главе. Стефановом смрћу краљевство је пропало, а Лукаревић бележи да су током примирја Турци убили Ивана Павловића, господара Требиња, Санка Ковачевића и Бутка Дивнића, који су ипак успели да склоне породице у Дубровник.¹⁹

Штуре податке о страдању доносе и разне хронике и летописи. Аноним пише да је босански краљ убијен од непријатеља под Благајем са многим својим.²⁰ Гундулић доноси податак да је краљ Стефана Томашевића одран, а да су током похода убијени војвода Петар и кнез Никола Павловић.²¹ Фојничка хроника говори о страдањима приликом пада Босне – хроничар пише да је султан заузео Босну „i uiti Stipana kragla i strica mu lipog Radivoja i mnogu bosansku gospodu i vojvodu Petra Kovačevića i Ivaniša Pavlovića i oguli ji car”.²² Исто налазимо и у летопису фра Николе Лашванина.²³ У српским старим летописима кратко се спомиње да је султан освојио Босну, а само у пар њих је забележено да је краљ убијен, односно да је заклан или да му је одсечена глава. У Габровском и Београдском II летопису налази се и кратка белешка **закла царь господоу босньскоу**.²⁴

којима је била обећана награда и част поднеле дипломе и привилегије. Султан је место награде коју је обећао наредио да се све привилегије спале, како би их лишио земаља којима су владали. Потом је забранио „свим тим благородним фамилијама” под претњом смртне казне да не смеју користити стара презимена својих фамилија, већ да се убудуће могу називати само очевим именом. Ово се није односило на оне који би примили ислам и којима је дозвољено да користе своје земље и достојанства. С. Радовановић, *Кратки опис Зете и Црне Горе*, Београд 1970, 171–173; Б. Шекуларец, *Кратки опис о Зети и Црној Гори*, Подгорица 1998, 166–167.

¹⁹ Iuan Paulouich Signor di Tribunio, Sanco Couaceuich, et Buthio Diunich. J. Luccari, *Copioso ristretto de gli anali di Rausa*, Venetia 1605, 109.

²⁰ Re Toma de Bosna fu amazato sotto Blagai con molti suoi de hoste. S. Nodilo, *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*, 64.

²¹ Et havendolo fatto uscire nascostamente fuori di Jaize, capo del regno di Bosna, dove retirato s'era, con promesse grandi, e postisi al colloquio, fu il re di subito preso e per comandamento del barbaro fu spogliato della propria pelle ... Furono uccisi in questo conflitto il vovoda Petar e conte Nicola Paulovich. S. Nodilo, *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451) item Joannis Gundulae (1451/1484)*, Zagrabiae 1893, 363.

²² Џ. Трухелка, *Фојничка хроника*, GZM 21 (1909) 448.

²³ Ј. Јеленић, *Лјетопис фра Николе Лаšванина*, 275.

²⁴ Љ. Стојановић, *Стари српски родослови и летописи*, 246–247; С. Новковић, *Gragja za srpskog ljetopisca*, Starine JAZU 9 (1877) 81.

Имена остале властеле која је настрадала током турског похода 1463. године не помињу се у савременим изворима. У литератури се може наћи податак, који помиње само Лаоник Халкокондил, да је уз Радивоја погубљен и један његов син.²⁵ Петар Гаковић је, не знамо на основу чега, сматрао да се путем дубровачке грађе може доказати да су Павле, Марко и Јурај Драгишић, Петар и Јурај Јурјевић и Твртко Боровинић страдали приликом турског похода 1463. године.²⁶ Михаило Динић је на основу писања Лаоника Халкокондила сматрао да је султан погубио Твртка Станчића након што је заузео његову област.²⁷

Турци су приликом освајања Босне део заробљеног становништва, међу којима је било и властеле, одвели у ропство. Дурсун-бег пише да је након предаје Јајца султан наредио да се изведу заробљеници те је део њих испоклањао, док је неким допустио да остану у граду.²⁸ Пије II пише да су Турци приликом пада Босне силовали матроне и девице, рушили цркве, понижавали свештенство, а сву властелу одвели у ропство у Азију.²⁹ Лаоник Халкокондил је забележио да султан није исто поступао приликом заузимања градова. Након пада Бобовца, султан је део

²⁵ Погледати: S. Andrić, *O obitelji bosanskog protukralja Radivoja Ostojića (prilog rasvjetljavanju bračnih veza posljednjih Kotromanića s plemstvom iz dravsko-savskog međurječja)*, Stjepan Tomašević (1461.–1463.) – slom srednjovjekovnog Bosanskog Kraljevstva, 124.

²⁶ П. Гаковић, *Пад Босне и његове пошљедице*, Развитак 2 (Бања Лука 1941) 45. Павле и Јурај се у изворима последњи пут помињу 1446, а Марко Драгишић 1461. године. Петар Јурјевић се последњи пут у изворима помиње 1456, а Јурај 1434. године. Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји, крајина средњовековне Босне*, Београд 2002. Пејо Тошковић верује да је Твртко Боровинић сигурно умро пре 14. јуна 1465. године, те стога сматра да је он доживео пропаст босанске државе и у то време негде и умро. Р. Џошковић, *Veliki knez bosanski Tvrtko Borovinić*, Croatica Christiana periodica 37 (1996) 78–79. Павао Анђелић је исправно деловање Твртка Боровинића ограничио са 1446. годином. Р. Anđelić, *Originalni dijelovi dviju bosanskih poveqa u falzifikatima Ivana Tomke Marnavića*, GZM (a) NS 26 (1971) 358. Твртко Боровинић се у изворима последњи пут помиње 1436. године. Умро је пре марта 1447. године. С. Рудић, *Боровинићи – влаетоска породица из источне Босне*, Земља Павловића, средњи вијек и период турске владавине, Бања Лука – Српско Сарајево 2003, 270.

²⁷ М. Динић, *За историју рударства у средњовековној Србији и Босни I*, Београд 1955, 44.

²⁸ Г. Елезовић, *Турски извори за историју Југославије*, 118.

²⁹ Rapte matronae, atq; virgins, templa sanctorum diruta: Viri religiosi omni contumeliarum genere affecti: nobilas omni ad seruitium in Asiam missa. Pii secvndi, *Commentarii*, 311.

заробљеника оставио у граду, део поклонио својим великашима, а део послао у Цариград.³⁰ Турци су слично поступили и приликом освајања Кључа.³¹ За разлику од ова два града, у Јајцу које му се предало без борбе за себе је одабрао децу појединих првака, док је део даровао својим људима.³² Мавро Орбин понавља податке Халкокондила о поступању Турака са заробљеним становништвом Бобовца и Кључа, као и податке Пија II о понашању Турака у освојеној Босни.³³ Непознат је број босанске властеле, али и осталог становништва које су Турци одвели у робље. Познато је да су успели да заробе децу бившег краља Стефана Томаша – Катарину и Жигмунда о чему сведоче Ашик-паша Заде, Дурсун-бег и Лаоник Халкокондил који Жигмунда погрешно сматра сином краљевог брата.³⁴ Вест о њиховом заробљавању доноси и српски и хрватски летописи.³⁵

Катарина је вероватно била предата на чување Иса-бегу, сину крајишког војводе Исакха – верује се да је сахрањена у Скопљу³⁶. Жигмунд се 1473. године налазио у телесној гарди султана Мухамеда.³⁷ Крајем наредне деценије помиње се као бег Санцака Караси у Малој Азији под именом Исхак Краљ Огли. Умро је по свему судећи након битке на Крбавском пољу.³⁸

³⁰ Laonicus Chalcocondylas, *Historiam libri decem*, 536.

³¹ Исто, 539.

³² Исто, 537.

³³ М. Orbin, *Il regno de gli Slavi*, 375–377; М. Орбин, *Краљевство Словена*, 171–172, 174.

³⁴ Г. Елезовић, *Турски извори за историју Југославије*, 81, 117; Г. Елезовић, *Краљ К`зи*, 57–58; Laonicus Chalcocondylas, *Historiam libri decem*, 539.

³⁵ **оде царь на Боснѣ и оувати Стефана, деспота и Лазара зета, а брата њд и сестрѣ зароби** (Верковићев и Остојићев летопис). Љ. Стојановић, *Стари српски родослови и летописи*, 246; *tada mahomet car turski vze stipana i žigmunda sini tomaša krala bosanskoga* (летопис фра Шимуна Климентовића), *tada ma...met...stipana i žigmunta s(ine) tomaša krala bosanskoga miseca juna* (летопис фра Шимуна Главића). I. K. Sakcinski, *Kratki Ljetopisi hrvatski*, Архив за повјестницу југославенску 4 (1857) 34, 38.

³⁶ Г. Елезовић, *Краљ К`зи*, 68; Миленко Филиповић је указао да у Скопљу постоји још један гроб са овим називом, као и неколико њих ван њега. Сматра да и када би било тачно мишљење Елезовића да је „Краљ К`зи” Катарина, питање је где је она сахрањена. М. Филиповић, *Краљ К`зи*, ЛИЧ 1–2 (1939) 215–217.

³⁷ Осим Жигмунда у султановом окружењу су били и синови морејског деспота и трапезунтског цара. Ј. Радонић, *Donado da Lezze e његова „Historia Turchesca”*, Годишњица Николе Чупића 32 (1913) 327.

³⁸ Г. Елезовић, *Краљ К`зи*, 65–67.

Бројни припадници босанских властеоских породица успели су да избегну из земље, неки и непосредно пре катастрофе која је задесила краљевство. Највећи број, према познатим подацима, спас је потражио у градовима на обали Јадрана, пре свега у Дубровнику. Већини њих се убрзо губи сваки траг у грађи.

Већ почетком марта 1463. године два гласника из Требиња, од којих је један био од властеле, а други од „збора“ су тражила склониште у Дубровнику у случају опасности.³⁹ Крајем априла 1463. године у Задар је стигла Ана, удовица војводе Павла Клешића, која се повукла у самостан Св. Николе.⁴⁰ Део породице Владимираћ, Јурај, Радић и Радивој, син њиховог брата Радоја, се, након што је напустио своје поседе, такође настанио у Задру где их налазимо маја 1466. године.⁴¹ Спас у Дубровнику, свакако још током 1463. године су пронашли и поједини чланови породице Дињичић. Почетком јануара 1464. године у граду су се налазили син и ћерка Иваниша Ковачевића. Децембра месеца исте године у Дубровнику се изгледа помиње удовица војводе Твртка Ковачевића.⁴² Јаков Лукаревић је навео и да су испред Турака своје поседе напустили и склонили се у Дубровник Дабиша Латиница господар Сребренице, Катарина сестра Радослава Павловића, супруга Радивоја, брата краља Томаша, са сином Љубишом; Теодора, супруга господара Требиња, Стојан Насаћ и Радибрат.⁴³

Дубровник је био одредиште и чланова краљевске породице. Краљице Катарина и Јелена су једно време током 1463. године провеле у Дубровнику.⁴⁴ Краљица Јелена је децембра 1466. године становала у

³⁹ С. Ћирковић, *Херцег Стефан-Вукчић Косача и његово доба*, Београд 1964, 252.

⁴⁰ М. Ђунјић, *Bosna i Venecija (odnosi u XIV. I XV. st.)*, 362.

⁴¹ *Исто*, 318, 363.

⁴² М. Динић, *За историју рударства у средњевековној Србији и Босни I*, 42–43.

⁴³ Dabissa di Latiniza Signor di Srebarniza, Caterina sorella di Radoslau Paulouich moglie di Radiuoy fratello del Rè Tomaso, con Gliubiscia suo figliuolo, Teodora moglie del Signor di Tribunio, Stoian Nasach, e Radibrat Baroni illustri. J. Luccari, *Copioso ristretto de gli anali di Rausa*, 109. Лукаревић касније бележи имена најчувенијих личности и племића из Босне који су се видећи да им је земља у ропству и да околни политичари и хришћански владари нису били заинтересовани за рат против Турака преселили у Дубровник. Barbara figliuola d'Ivan Vulatkovich, Giorgio Dobrotich di Srebarniza, che poi fece un Trattato della natura de'Spiriti Celesti, che dedicò al Senato di Rausa, Buoso Velimisoglich, Nicola Kraucich, Ostoia, Ruscicich, Sanko Knesnich, Vuladislau Copcich, et due fratelli Vilicchi. J. Luccari, *Copioso ristretto de gli anali di Rausa*, 139.

⁴⁴ F. Rački, *Dubrovački spomenici o odnošaju dubrovačke občine naprama Bosni i Turskoj godine razspa bosanske kraljevine*, Starine JAZU 6 (1874) 9; Ћ. Truhelka,

манастиру Св. Стефана код Сплита. Код Млечана је изазвало сумњу то што су је посећивали многи Босанци и Угри, те су писали сплитском кнезу да је некако уклони одатле.⁴⁵ Јелена је напустила самостан и отишла у Турску где је султан примио и обезбедио јој сталну годишњу помоћ у новцу од које је живела. После 1498. године преселила се из Цариграда код свог ујака Манојла Палеолога у Тракију, где је и умрла негде после 1500. године.⁴⁶

Краљица Катарина је из Дубровника прешла на подручје Хумске земље. Крајем 1466. или почетком 1467. године је, вероватно са територије Шибеника, отпловила за Анкону, а одатле прешла у Рим. У Риму јој је папа, на рачун крсташких ратова против Турака, одредио новчану помоћ. Умрла је 1478. године.⁴⁷ Краљица Катарина је од поменуте помоћи издржавала и многе бароне из свог краљевства.⁴⁸ У Риму је имала и неку врсту двора који су чинили племићи и племкиње који су са њом избегли из Босне. Ту су били Радич Ивана Клешић, Јурај Николе Чубранић, Абрахам Радић, Паула Миросава Мирковића, Јелена Ивана Семковића и Мара Јурја Мишљеновића – сви они се помињу у њеном тестаменту.⁴⁹ Осим наведених особа, које се помињу и у краљичином тестаменту, знамо да је имала још три дворкиње: Праксину, Ану и Маргариту.⁵⁰

Dubrovačke vijesti o godini 1463., GZM 22 (1910) 19; Д. Ковачевић, *Пад босанске средњовековне државе према дубровачким изворима*, Годишњак ДИ БиХ 14 (1963) 217–218; Ђ. Тошић, *Посљедња босанска краљица Мара (Јелена)*, Зборник за историју БиХ 3 (2002) 41–50; Ђ. Тошић, *Босанска краљица Катарина (1425–1478)*, Зборник за историју БиХ 2 (1997) 89–92.

⁴⁵ Š. Ljubić, *Listine o одноšajih između južnoga Slavenstva i Mletačke republike X*, 384–385.

⁴⁶ Ђ. Тошић, *Посљедња босанска краљица Мара (Јелена)*, 50–59.

⁴⁷ Ђ. Тошић, *Босанска краљица Катарина (1425–1478)*, 94–111.

⁴⁸ L. Thallóczy, *Studien zur geschichte Bosniens und Serbiens im mittelalter*, Wien und Leipzig 1914, 117.

⁴⁹ A. Theiner, *Vetera monumenta Slavorum Meridionalium I*, Romae 1863, 509–511; I. Črnčić, *Prilozi k raspravi: Imena Slovjana i Ilir u našem gostinju u Rimu poslije 1453. godine*, Starine JAZU 18 (1886) 31–33. Ђуро Тошић је изнео могућност да је Абрахам Радић био син Радича Бановића. Ђ. Тошић, *Босанска краљица Катарина (1425–1478)*, 96.

⁵⁰ Након Катаринине смрти чланови њеног двора уживали су новчану помоћ коју им је папа наменио. Папска благајна је исплатила дворанима покојне краљице 10 дуката до јануара 1479. године, а од тада су *nobilibus mulieribus domine Paule, domine Elene, domine Marie, domine Praxine* добијале унапред 14, 15 или 12 дуката месечно. L. Jelić, *Dvanaest izprava za povijest Hrvatske i susjednih zemalja od 1452.–1535.*, Vjестnik Kraljevine Hrvatske, Slavonije, Dalmacije Zemaljskog arkiva 6 (1904)

У Италији нису спас нашли само краљица Катарина и њени дворјани. Свакако да број оних који су потражили спас преко Јадрана није био мали, јер им се чинило да само ту могу бити сигурни од турске опасности. У писму кардинала Франческа Гонзаге од 12. јуна 1463. године забележено је да је у Анкону пристигао шибенски брод пун људи избеглих испред Турака. Четири племића која су се налазила на њему известили су да је Босна заузета од Турака, да су све области у страху и да су многи напустили своја огњишта бежећи од ропства.⁵¹

Бројна властела се испред Турака склонила и на јадранска острва. Интересантна је судбина кнеза Радича, према једном млетачком извештају брата краља Стефана Томашевића, који се након пада Босне са женом и децом склонио на Крк којим је владао кнез Иван Франкопан. У његовој пратњи је било и неколико дворана од којих знамо имена двојици властелина – Павлу и Вјанку. Судбина кнеза Радича показује да је избеглице могла да задеси и гора судбина од пада у руке Турака. Према писцу поменутог извештаја, Иван Франкопан је наговорио кнеза Радича да напусти Крк и ступи у службу угарског краља што је овај прихватио. Током пута се разболео и умро, а сматрало се да је вероватно био отрован. Иван је отео његову имовину и утамничео жену и фамилију које је мучио да би му одали где су похрањени накит и сребрнина. Књегиња је била тешко повређена и раскомадана, док су остале девојке после мучења послате да просе ван острва. Кнез Вјанко је издахнуо током мучења. Павле је успео да побегне са породицом, али су их на мору напали франкопански гусари и опљачкали. Да би могао да се освети Павле се потурчио.⁵²

Косаче су успеле да преживе турску кампању 1463. године и да сачувају део својих територија. Области којима су владали постале су склониште за властелу са заузетих територија. Упркос смањивању територије коју је контролисао херцег Стефан Вукчић, у окружењу чланова породице Косача наилазимо на све већи број властеле. Очигледно је да се део властеле са територија које су заузели Турци населио, трајно

167–168; Ђуро Тошић пише да су свих шест дворкиња, као и Абрахам Радић примали месечно по 3 дуката. Ђ. Тошић, *Босанска краљица Катарина (1425–1478)*, 108.

⁵¹ М. Шунјић, *Trogirski izvještaji o turskom osvojenju Bosne (1463)*, *Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine* 29 (1989) 144.

⁵² С. Рудић, *Извештај Антуна Винђигуере као извор за историју средњовековне Босне*, *Зборник за историју Босне и Херцеговине* 5 (2008) 152–153. Текст је настао неких осамнаест година након пада босанског краљевства и представља извештај једног високог млетачког званичника дужду, што може да сведочи у прилог истинитости података које доноси.

или привремено, на територије којима су Косаче владале. Можда се управо стога у изворима јавља све већи број појединаца из редова властеле који као посланици херцега обављају разне послове за своје господаре и о којима практично не знамо ништа.⁵³

Дубровачка територија је и наредних година представљала стално или привремено прибежиште за властелу која је боравила на територијама које Турци нису заузели 1463. године. Почетком јула 1464. године вазалима Владислава Косаче обећано је склониште у Новим земљама и барке за превоз на острва. Месец дана касније веру да се склоне у град затражили су и Требињци.⁵⁴ Средином августа у Жупи се појавио и кнез Влатко који је био болестан или рањен, а почетком септембра на територију Дубровника склонио се и Ђурађ Чемеровић.⁵⁵ Дубровчанин Гундулић пише да се бројна властела спасила тако што се склонила на дубровачку територију, на острва или нека друга непозната места.⁵⁶

У лето 1465. године под притиском Турака дошло је до масовног бекства становништва са херцегових територија.⁵⁷ Средином јула 1465. године очекивао се долазак краљице Катарине и Владислава на Пељешац. Дубровчани су решили да их у случају доласка превезу на острва, а да их не пусте у Стон. За Владислава и пратњу предвиђено је острво Мљет. Јула исте године Дубровчани су одлучили да се Љубибратићи склоне на Шипан.⁵⁸ Почетком августа Дубровчани су понудили Требињцима прибежиште са породицама и људима на својој територији.⁵⁹ У исто време на Пељешац се склонила и жена Павла Марковића.⁶⁰ Октобра исте године

⁵³ В. Атанасовски, *Пад Херцеговине*, 150. Након нестанка Павловића, Бановићи су вероватно ступили у службу Стефана Вукчића Косаче. У прилог овој тврдњи сведочи податак да се Радич Бановић 1466. године налазио на месту заповедника Висућег. Из учешћа Бановића у сукобима са Турцима око Јајца произилази или да су се они борили против Турака у оквиру војске Косача или да су већ тада пришли угарској војсци. М. Шуица, *Босанска властелска породица Бановићи*, *Историјски гласник* 1–2 (1993) 31.

⁵⁴ С. Ћирковић, *Херцег Стефан-Вукчић Косача и његово доба*, 259.

⁵⁵ С. Ћирковић, *Херцег Стефан-Вукчић Косача и његово доба*, 259–260.

⁵⁶ S. Nodilo, *Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451) item Joannis Gundulae (1451/1484)*, 370.

⁵⁷ В. Атанасовски, *Пад Херцеговине*, 12–13.

⁵⁸ Д. Динић-Кнежевић, *Миграције становништва из јужнословенских земаља у Дубровник током средњег века*, Нови Сад 1995, 250.

⁵⁹ М. Динић, *Хумско-требињска властела*, Београд 1967, 23.

⁶⁰ Д. Динић-Кнежевић, *Миграције становништва из јужнословенских земаља у Дубровник током средњег века*, Нови Сад 1995, 250.

Дубровчани су наредили кнезу Сланог да Медведовиће из Попова који су се испред Турака склонили у „Нове Земље“ пребаци на острво или неко друго место.⁶¹ Од почетка јесени 1465. године у Дубровнику је боравила породица Владислава Косаче – жена Ана, син Балша и сестра Мара. Мара је марта 1466. године напустила град, а Дубровчани су крајем маја одлучили да Владислављеву породицу сместе на острво Шипан.⁶² На дубровачкој територији је боравио и Павле Марковић којег је стонски кнез држао окованог. Јула исте године Дубровчани су решили да га ослободе и да му забране даљи боравак у Стону и на Пељешцу.⁶³

Круг властеле окупљене око породице Косача временом се, са даљим турским освајањима и увиђањем немогућности повратка на старо, смањивао. Негде 1472. године Прибислав Вукотић, који се након смрти херцега Стефана Вукчића Косаче налазио у служби његовог сина Влатка, прешао је са породицом на Апенинско полуострво и настанио се у Падови где је после неколико година и умро.⁶⁴ И сами чланови ове, не тако давно, најмоћније породице босанског краљевства су напуштали територије које су држали и ступали у службу околних владара. Почетком децембра 1463. године краљ Матија је издао повељу којом је Владислава Косачу примио у ред угарских великаша.⁶⁵ Владислав је 1469. године добио од угарског краља градове Велики и Мали Калник и још неке поседе у Славонији где ће од тада са породицом трајно боравити. Његове потомке у изворимо можемо да пратимо до септембра 1605. године. Влатко је изгледа једно време живео на турској територији да би на крају са породицом прешао на Раб. Умро је 1489. године, а након тога његова удовица је прешла у Венецију.⁶⁶

У службу угарског краља ступио је и војвода Иваниш Влатковић, уз Косаче најмоћнији босански племић након пропасти краљевства. Матија Корвин га је даровао, а из једног документа насталог у августу 1466. године као његов посед помиње се *Chekel*.⁶⁷ У сукобима око Јајца крајем 1463. године у редовима угарске војске било је и властеле из Босне,

⁶¹ М. Динић, *Хумско-требињска властела*, 24.

⁶² В. Атанасовски, *Пад Херцеговине*, 19; Р. Радић, *Ана Кантакузина – византијска невеста у кући Косача*, Зборник за историју Босне и Херцеговине 2 (1997) 131–132.

⁶³ В. Атанасовски, *Пад Херцеговине*, 20.

⁶⁴ С. Ћирковић, *Почтени витез Прибислав Вукотић*, Зборник ФФ 10–1 (Београд 1968) 259–276.

⁶⁵ L. Thallóczy, *Studien zur geschichte Bosniens und Serbiens im mittelalter*, 418–422; С. Ћирковић, *Херцег Стефан Вукчић Косача и његово доба*, 258.

⁶⁶ О породици Косача након смрти херцега Стефана Косаче погледати: В. Атанасовски, *Пад Херцеговине*.

⁶⁷ L. Thallóczy, *Studien zur geschichte Bosniens und Serbiens im mittelalter*, 429.

која је због тога била дарована од краља Матије Корвина.⁶⁸ Краљ Матија је октобра 1463. године издао повељу којом је Радичу Бановићу, његовом брату Вучихни и брату од стрица Ивану потврдио поседе које су имали у Босни. Потом је марта 1465. године Радичу Бановићу даровао поседе (Donathorna и Kiralsag) у чанадској жупанији.⁶⁹ Ивану, сину Павла Чубретића, краљ Матија је децембра 1463. године даровао влахе Тулиће који су живели у дистрикту Врлика.⁷⁰

Подаци о избеглој босанској властели временом нестају из архивске грађе и поузданих историјских извора. Потомци некадашњих избеглица сада се помињу у крајње непоузданој, али не увек и неупотребљивој грађи. Са наводним потомцима некадашњег босанског племства срећемо се у народним предањима, породичним традицијама, родословима, као и у читавом низу списа најразличитијег порекла и садржаја.

Породична предања доносе одређене, истина крајње непоуздане, податке о расељавању босанске властеле након пропасти средњовековне државе. Иако са сигурношћу можемо да тврдимо да се део босанског племства склонио на јадранска острва, тешко можемо прихватити као поуздане тврдње породица које се издају за њихове потомке. Ово можда најбоље илуструје пример острва Брач.⁷¹ Према Андрији Јутронићу који је систематски истраживао становништво Брача код многих острвљана

⁶⁸ Ђ. Тошић, *Ослобађање Јајца од Турака крајем 1463. године*, Радови ФФ у Српском Сарајеву 2 (2000) 217–226; Ђ. Тошић, *Учеиће Косача у ослобађању Јајца од Турака 1463. године*, Српска проза данас, Косаче – оснивачи Херцеговине, Билећа, Гацко, Београд 2002, 464–475; Ђ. Тошић, *Bosanska vlastela u oslobođanju Jajca od Turaka 1463. godine*, Стјепан Томашевић (1461.–1463.) – slovn srednjovjekovnog Bosanskog Kraljevstva, 99–108. Погледати: В. Стефановић, *Ратовање краља Матије у Босни и његови односи с папском куријом и чешким краљем у ствари акције против Турака*, Летопис Матице српске 332, 1–3 (1932) 195–213.

⁶⁹ Е. Laszowski, *Prilozi za povijest bosanskih porodica*, Vjesnik Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga Zemaljskog arkiva, 19 (1917) 118–119; Е. Laszowski, *Prinos historiji bosanskih porodica*, 27–34; М. Шуица, *Босанска властеоска породица Бановићу*, 25–35.

⁷⁰ Ђ. Тошић, *Двије повеље босанског краља Стјепана Дабиче*, Историјски часопис 39 (1994) 22, нап. 87.

⁷¹ А. Јутронић, *Брачка насеља и подријетло његовог становништва*, Брачки зборник 1 (1940) 8–17; А. Ciccarelli, *Historijska obavještenja*, Брачки зборник 1 (1940) 40–42; А. Јутронић, *Насеља и поријекло становништва на отоку Брачу*, Зборник за народни живот и обичаје Јужних Славена 34 (1950); А. Јутронић, *Bosansko-hercegovačko poreklo nekih Bračana*, Етнографски институт САН 2 (1951) 37–51; Д. Vrsalović, *Povijest otoka Brača*, Брачки зборник 6, Supetar 1968.

постоји традиција о њиховом босанском пореклу, коју често ничим није могуће доказати.⁷² Поменућемо породицу Чикареловић, која је наводно водила порекло од рода Кукретића, старе босанске властеоске породице чији се један огранак населио на Брачу након што су Турци освојили Босну.⁷³

У Трсту и данас живи породица Сандаљ која тврди да води порекло од Косача, односно од херцеза Влатка. Према породичној традицији део породице је са Раба отишао у Мошћеницу у Истри, а део у Молдавију. Грана породице се из Мошћенице раселила према Пули, Изоли, Риму и Трсту.⁷⁴

На крају ћемо скренути пажњу на Илирски грбовник и његов утицај на очувању сећања на средњовековно, пре свега босанско племство. Грбовник је настао крајем XVI века услед делатности Дубровчанина Петра Ивезићног Охмућевића да докаже своје наводно племство.⁷⁵ За овај

⁷² На Брачу постоји читав низ породица које су наводно потицале од старог босанског племства, али се за већину не зна када су се тачно населили на острво. Породице Античевић, Бискуповић, Драгичевић и Јурас наводно су биле старе босанске племићке породице од рода Крстуловића и племена Крстића; Враницани су наводно били босански племићи од рода Добриновића; Господнетићи су били пореклом из Босне и припадали су роду Шимраковића од племена Крстића; Жупанићи су пореклом били из Дувна; Бабићи су били стара босанска породица која је племство добила 1408. године од краља Остоје и од угарског краља Владислава 1439. године; пореклом из Босне били су и Лазићи, Маријановићи, Матулићи и Нигроевићи. А. Јутронић, *Bosansko-hercegovačko poreklo nekih Bračana*, 37–51; D. Vrsalović, *Povijest otoka Brača*, 192–215. На Брачу је живео и огранак породице Боснић која се наводно у XV веку преселила из Босне у Дубровник. Презивају се још и Кевешић и Босначић. А. Јутронић, *Naselja i porijeklo stanovništva na otoku Braču*, 33; А. Јутронић, *Bosansko-hercegovačko poreklo nekih Bračana*, 43.

⁷³ Кукретићи су наводно били племићи у босанском краљевству, а завичај им је био у граду Неретви. Дмитар Чикарелић добио је 1389. године поседе у Дувну и Рами од краља Твртка I. Краљ Дабиша га је 1392. године именовоа својим пехарником а његове синове Гргура и Павла дворјанима, потврдивши њима и њиховим наследницима племство на вечна времена. Краљ Стефан Томашевић именовоа је 1462. године Павловог сина Радоша војводом. Када су Турци 1463. године освојили Босну, Радошеви синови Доминик и Никола су избегли – први се населио у папској држави а други на Брачу, где је 1489. године примљен у брачко племство. А. Ciccarelli, *Historijska obavještenja*, Брачки зборник 1 (1940) 40–41; А. Јутронић, *Bosansko-hercegovačko poreklo nekih Bračana*, 44–45; D. Vrsalović, *Povijest otoka Brača*, 197.

⁷⁴ Вићенто Сандаљ, *Поздравна ријеч потомка Сандаља Хранића*, Српска проза данас, Косаче – оснивачи Херцеговине, Билећа, Гацко, Београд 2002, 205–207.

⁷⁵ С. Рудић, *Властела Илирског грбовника*, Београд 2006 (са старијом литературом).

рукопис су везани бројни списи који доносе одређене, углавном крајње непоуздане податке, о босанској средњовековној властели.

Из Фојничког манастира највероватније потиче списак средњовековне властеле који је сачуван у више преписа. Претпостављамо да је настао преписивањем презимена из садржаја неког од преписа грбовника, вероватно Фојничког насталог крајем XVII века. Списак је временом трпео одређене измене које се огледају у томе што су поједине породице додаване или изостављане. Поједини преписи, попут оних које у својим делима доносе Гргур Чеваповић и Фермецин, садрже и податак да су Турци након пада босанског краљевства убили 10.000 племића.⁷⁶

О расељавању босанског племства податке доноси и један текст на италијанском језику настао почетком XVIII века који је укоричен заједно са Борелијевим, односно Вукославићевим рукописом Илирског грбовника. У тексту се кратко говори о паду Босне, који се ставља у 1465. годину, те доносе подаци о судбини неколико ситних властеоских породица које су испред Турака избегле из Босне: Тасовчићима (гроф Тасовчић је у Тоскани постао витеза реда Св. Стефана; Тасовчић је у Шпанији постао витез реда Калатраве), Богашиновићима (сколонили се у Дубровник), Матејковићима (склонили се у Анкони где су примљени у племство), Грубишићима (који су од папа добили више повеља, док их је цар произвео у грофове и бароне од Босне), Драживојевићима (у Венецији добили титулу грофа), Ђаковчићима (у Млецима постали витезови), Торкватовићима (у Задру постали племићи), Вукославићима (добили бројне титуле у Венецији), Охмућевићима (одликовани од царева, огранак породице ради као приватна лица као јавни нотари у Дубровнику), Миљеновићима (грана породице склонила се у Трогир), Војковићима (део породице склонили се у Шибеник где се бави дрводељством), Костањићима (чији се огранак у Неретви бави земљорадњом) и Ресићима (чији се огранак бави земљорадњом у Трогиру).⁷⁷

⁷⁶ residuas Turca, occupata Bosnia memoarialibusve combustis, ad decem millia dolo caecidisse fertur. Г. Чеваповић, *Synoptico-memorialis Catalogus observantis minorum provinciae S. Ioannis A. Capistrano, olim Bosnae Argentinae a dimidio seculi XIII. usque recentem aetatem, ex archivio et chronicis eiusdem recusus*, 266; Turca enim, quando regnum Bosniae obtinuit, omnes memorias combussit et stemmata delevit ac 10.000 nobilium apud Jaicze trucidavit. Е. Фермедџин, *Acta Bosnae*, 562; С. Рудић, *Властела Илирског грбовника*, 89–91.

⁷⁷ А. Солвјев, *Prinosi za bosansku i ilirsku heraldiku i „Rodoslovlje bosanskih i srpskih kraljeva”*, GZM NS (A) 9 (1954) 122–123, 126–127.

Илирски грбовник и његових близу тридесет познатих преписа су дуги низ година представљали средства на основу којих су, од његовог настанка крајем XVI па све до почетка XX века, бројне породице стекле племићке титуле, или добиле потврду титула које су некада наводно поседовале. Бартол Змајић је указао на појаву да су многе породице, и то не само из Босне, већ и из Далмације и Хрватске, понекад само на основу истог презимена са породицама у Грбовнику тражиле, а понеке и успевале да добију, потврду старог племства и знамења које у ствари и није било њихово.⁷⁸ На тај начин босанско средњовековно племство, иако углавном лажно, наставило је да живи све до данашњих дана.

⁷⁸ Змајић је у свом раду навео читав низ породица које су по овом основу стекле аустријско и угарско племство. В. Змајић, *Legalizacija grbova nekih naših obitelji na temelju Ohnčevićevog grbovnika*, Glasnik arhiva i Društva arhivskih radnika Bosne i Hercegovine 7 (1967) 41–53; погледати: В. Дуишин, *Српске племићке породице у Војводини 1690–1790*, Гласник ИД у Новом Саду 13, 1–2 (1940) 84–123; М. Атлагић, *Грбови племства у Славонији и Војводини у новом веку с посебним освртом на грбове српског племства*, Приштина 1997; поједине породице, попут Шоић-Мириловић, из Мостара потврду племства су добијале од Млетачке републике. В. Дуишин, *Plemstvo i povijest knezovi conti Šoić-Mirilović od bosanskih knezova Mirilovića*, Glasnik heraldike 5–8 (1938) 11–15.

Srđan Rudić

**CONTRIBUTION TO KNOWLEDGE ABOUT THE SUFFERING OF
BOSNIAN MAGNATES AFTER THE FALL OF THE KINGDOM**

Summary

In the Turkish campaign of 1463, the upper stratum of Bosnian magnates generally disappeared from the historical scene. Of families that played an important role during the existence of the medieval Bosnian state, the Kosača and Vlatković families still prevailed over several decades to come. Petty magnates, but also some members of erstwhile powerful magnates' families that converted to Islam and entered the Turkish service generally survived the fall of the Bosnian kingdom. Some magnates survived by finding shelter with the Roman-Catholic Church.

The preserved archive records from the neighbouring countries and the first Turkish censuses of the territories that used to make up the major part of the Bosnian kingdom and the herzog's land testify to the disappearance of Bosnian magnates, i.e. their upper stratum. Bosnian magnates disappeared in several ways – a part perished (were killed) in conflicts with the Turks, some were taken captive, while some fled Bosnia to the neighbouring countries. Data on the magnates who lost their lives in the Turkish campaign of 1463 are rare, or better say, are almost non-existent. In addition to the Bosnian king and his brother, sources mention by name only several members of the magnates' stratum. Numerous members of Bosnian magnates' families managed to flee the country, some even immediately before the disaster that befell the kingdom. The majority of them found salvation in towns on the Adriatic coast, notably in Dubrovnik. Traces of the majority of them were soon lost in records.

The remembrance of Bosnian medieval magnates was preserved also in folk tales, family traditions, genealogies, and a number of writings of different origin and contents.

Keywords: Bosnia, 1463, magnates, sources about the fall of Bosnia, Turks, refugees.